

چشم‌اندازهای نو در پژوهش‌های علم و دین

علیرضا منجمی*

پژوهش‌های علم و دین - که از دهه شصت میلادی به حوزه‌ای (field) آکادمیک بدل شده است - این بخت‌یاری را داشته که سرشت چندرشته‌ای - میان‌رشته‌ای خود را حفظ کرده و از گزند رشته‌ای (disciplinary) شدن در امان بماند. رشته‌ای شدن «علم و دین» که عرصه گفتگو و مباحثه میان متفکران حوزه‌های مختلف - از جمله دانشمندان، الهی‌دانان و فیلسوفان - است، زبان آن را چنان تخصصی می‌کند که به جز چند متخصص هیچ‌کس آن را نمی‌فهمد. این سرشت چندرشته‌ای - میان‌رشته‌ای را نه تنها می‌توان در تنوع موضوعات و رشته‌های درگیر، بلکه در گستره روش‌های پژوهشی در این حوزه - از مطالعات تطبیقی تا تحلیل‌های تاریخی فلسفی - بازشناخت.

از آنجا که بسیاری از موضوعات پژوهش‌های علم و دین، در دایره تاریخ علم یا فلسفه علم کلاسیک جای نمی‌گیرند، اهمیت چنین پژوهش‌هایی دوچندان می‌شود. پرسش از ربط و نسبت دین و علم به مثابه دو قلمرو کلان معرفتی-فرهنگی که هم در ذهن فردا فرد انسان‌ها و هم در عرصه‌های اجتماعی-سیاسی با هم مواجهه دارند، پژوهش‌هایی ژرف و پیوسته را می‌طلبند. از آنجا که هم علوم مختلف و هم ادیان متفاوت در چنین پژوهش‌ها به میان می‌آیند، با عرصه‌ای متکثر و بسیار پیچیده روبرو ایم، از این رو نیازمند گشودگی به گفتگو، فهم همدلانه دیگران و تواضع معرفتی پژوهشگران و دانشوران هستیم.

* دانشیار گروه فلسفه علم و فناوری، پژوهشکده تاریخ و فلسفه علم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، Monajemi@ihcs.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

چشم‌اندازهای نو در پژوهش‌های علم و دین در تعامل این حوزه پژوهشی با فلسفه علم، فلسفه تکنولوژی، تاریخ علم، اخلاق علم و تکنولوژی و فلسفه دین رقم خورده است. در مباحث کلاسیک علم و دین کمتر به تکنولوژی پرداخته شده است، اما در عصر حاضر نمی‌توان از علم و ربط و نسبت آن با دین سخن گفت بدون آنکه به نقش برجسته تکنولوژی در زیست امروز پرداخت. تأملات فلسفه تکنولوژی به ویژه در حوزه هوش مصنوعی و فضای مجازی از این منظر بصیرت‌زا هستند. نسبت «علم و ارزش» که امروزه بیشتر در فلسفه علم مورد توجه قرار گرفته است، زمینه‌های مناسبی برای تعامل با حوزه «علم و دین» فراهم می‌کنند. اخلاق علم و فناوری که پیش از این، رویکردی عملگرایانه داشت و بیشتر بر تدوین کدهای اخلاقی در حوزه‌های علم و فناوری متمرکز بود، با تغییر رویکرد، اقبال بیشتری به مباحث بنیادین و نظری نشان داده است که می‌تواند فرصت مغتنمی برای پژوهشگران عرصه علم و دین باشد.

به رغم آنکه در ابتدای شکل‌گیری حوزه «علم و دین»، مراد از علم، بیشتر علوم طبیعی (natural science) بود، در سالهای اخیر توجه بیشتری به پزشکی، علوم انسانی، اجتماعی و هنر شده است و زمینه‌های الهیاتی برآمدن پزشکی، علوم انسانی و اجتماعی، ربط و نسبت الهیات و هنر مدرن و مباحثی از این دست در کانون توجه قرار گرفته است. امید که مجله پژوهش‌های علم و دین که تنها نشریه آکادمیک فارسی در این حوزه است بتواند تصویرگر چشم‌اندازهای نو در این عرصه باشد.

کتاب‌نامه

- Dixon, T & Shapiro, A. (2008). *Science and Religion: A Very Short Introduction*; Oxford University Press, Second Edition.
- Philip Clayton & Zachary Simpson. (2006). *The Oxford Handbook of Religion and Science*, Oxford University Press.
- Harrison P, editor. (2010). *The Cambridge companion to science and religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Early Science and Medicine, A Journal for the Study of Science, Technology and Medicine in the Pre-modern Period
- McGrath, A. E. (2011). *Science and Religion: A New Introduction*. Germany: Wiley.
- Smith, T. (2019). *The Methods of Science and Religion: Epistemologies in Conflict*. United States: Lexington Books.

چشم‌اندازهای نو در پژوهش‌های علم و دین ... (علیرضا منجمی) ۳

Physico-theology: Religion and Science in Europe, 1650–1750. (2020). United States: Johns Hopkins University Press.